

Somijas pilsoņu karš

(somu *Suomen sisällissota*, latgaliešu *Sūmejis piļsūņu kars*, angļu *Finnish Civil War*, vācu *Finnischer Bürgerkrieg*, franču *Guerre civile finlandaise*, krievu *Финская гражданская война*), arī brīvības karš (*varaussota*), pilsoņu karš (*kansalaissota*), šķiru karš (*luokkasota*) vai sarkano sacelšanās (*punakapina*)

1918. gada ziemas un pavasara karš, kurā, no vienas puses, piedalījās Somijas valdības spēki ("baltie", *valkoiset*), no otras – Somijas galēji kreisie ("sarkanie", *punaiset*), kas mēģināja sagrābt varu ar bruņotiem līdzekļiem

---

Saturs

Kopsavilkums

Konteksts

Svarīgāko elementu īss raksturojums

Cēloņi un iemesli

Iesaistītās puses, to spēki un mērķi

Svarīgākie kara posmi

Kara rezultāti

Ilgtermiņa sekas

Atspoguļojums mākslā un literatūrā

Saistītie šķirķļi

Tīmekļa vietnes

Ieteicamā literatūra

Pilsoņu kara beigas ar Somijas valdības uzvaru nodrošināja Somijas neatkarību no Krievijas. Valdības uzvara Somijā garantēja arī parlamentāras un demokrātiskas politiskās kārtības nodibināšanu.

Konteksts

Somijas pilsoņu karš bija daļa no Krievijas pilsoņu kara un plašākiem sociālajiem satricinājumiem, kas skāra visu Austrumeiropu Pirmā pasaules kara beigās un tūlīt pēc tam. Krievijas Impērijas sabrukums 1917. gada pavasarī Somijai pavēra iespēju turpināt pašnoteikšanās tiesību paplašināšanu un iegūt drīzu pilnīgu neatkarību. Somijas parlaments 06.12.1917. izdeva neatkarības deklarāciju, bet Padomju Krievija 31.12.1917. oficiāli atzina Somijas neatkarību. Tomēr neatkarība nenozīmēja nacionālās vienprātības pieaugumu – Somijā bija vērojama tāda pati nopietna sociālā spriedze kā visā Krievijas Impērijā. Šīs spriedzes eskalācija izraisīja pilsoņu karu 1918. gada janvāra beigās.

Svarīgāko elementu īss raksturojums

Runājot par Somijas pilsoņu kara uzliesmojumu, galvenā politiskā darbība bija Somijas galēji kreiso spēku (pēc Krievijas lielinieku parauga) 11.1917. pieņemtais lēmums uzsākt bruņotu apvērsumu. Gatavošanās ilga apmēram divus mēnešus, un apvērsuma mēģinājums tika uzsākts 1918. gada janvāra beigās. Kara pirmajās dienās sarkanajiem izdevās pārņemt kontroli pār Somijas dienvidiem, kas bija tikai piektā daļa no Somijas platības, bet tajos atradās lielākās pilsētas. Tur dzīvoja apmēram puse somu. Somijas valdībai premjerministra Pēra Svinhufvuda (*Pehr Svinhufvud*) vadībā izdevās evakuēties no Helsinkiem un apmesties Vāsā, kur tā darbojās visu kara laiku. Somijas valdība ārpolitikā paļāvās uz Vāciju, kuras bruņotais atbalsts uzvarai karā bija nozīmīgs. Pilsoņu kara pagrieziena punkts norisinājās martā, kad iniciatīva pārgāja Somijas valdības spēku pusē, un līdz maija sākumam notika Somijas dienvidu atbrīvošana no sarkanajiem. Janvāra beigās nemiernieki Helsinkos izveidoja konkurējošo valdību – Tautas pārstāvniecību (*Kansanvaltuuskunta*) –, kuras premjerministrs bija Kullervo Manners (*Kullervo Manner*). Kara beigu posmā viņš kopā ar sarkanajiem spēkiem, kuri atkāpās, pārcēlās uz Vīpuriem. Sarkanā režīma veidošanu apgrūtināja fakts, ka lielākā daļa valsts un pašvaldību ierēdņu atteicās strādāt sarkano nemiernieku pakļautībā un ka pašiem nemierniekiem bija ļoti maza pieredze administratīvos jautājumos. Sarkano nozīmīgākais ārpolitikas partneris un militārais atbalstītājs kara laikā bija Padomju Krievija.

Cēloņi un iemesli

Krievijas Impērijas cara valdīšanas beigas Somijā radīja nenoteiktu situāciju – nebija skaidrs, kas turpmāk īstenos augstāko varu. Taču 1917. gada pavasarī Somijas parlaments (*Eduskunta*) un tā vairākuma valdība – Senāts (*Senaatti*) – atzina Krievijas Pagaidu valdības varu, jo tā Somijai solīja atjaunot visas autonomijas tiesības. 1916. gada vēlēšanās Somijas Sociāldemokrātiskā partija (*Suomen sosialidemokraattinen puolue*) parlamentā bija ieguvusi nelielu vairākumu: 102 no 200 vietām. 1917. gada pavasarī izveidotais Senāts bija visu partiju koalīcijas valdība, bet vadošā pozīcija un premjerministra portfelis piederēja sociāldemokrātiem. 07.1917. valdība pieņēma tā saukto Varas likumu (*Valtalaki*), kurā Senāts pasludināja sevi par Somijas augstākās varas turētāju (Krievijas Pagaidu valdības pārziņā būtu palikuši tikai militārie jautājumi un ārpolitika). Tomēr Pagaidu valdība neacceptēja Varas likumu un lika rīkot jaunas parlamenta vēlēšanas. Vēlēšanas notika 1917. gada oktobra sākumā, un tajās sociāldemokrāti zaudēja vairākumu. Sakāve vēlēšanās viņus sarūgtināja un nostiprināja radikāli kreiso pārliecību, ka parlamentāro līdzekļu vietā revolūcija būtu labākais veids, kā sasniegt kreiso mērķus. Arī Padomju Krievijas augstākā valdība, tostarp Vladimirs Leņins (*Владимир Ильич Ленин*) un Josifs Staļins (*Криevu Иосиф Виссарионович Джугашвили/Сталин*, gruzīņu იოსებ სტალინი), mudināja somu kreisos radikāļus sākt bruņotu darbību un solīja savu atbalstu.

Iesaistītās puses, to spēki un mērķi

Kad 1917. gada pavasarī Somijā beidza pastāvēt Krievijas policija, radās nepieciešamība brīvprātīgi uzturēt sabiedrisko kārtību. Politisko nesaskaņu dēļ Somijā radās divu veidu drošības organizācijas: kreisie nodibināja Sarkanos gvardi (*punakaartit*), bet labējie – aizsargu organizāciju (*Suojeluskunnat*). Šo abu organizāciju politiskā rakstura dēļ tās arī veidoja abu Somijas pilsoņu kara pušu bruņoto spēku struktūru. 25.01.1918. Senāts aizsargu organizāciju oficiāli pasludināja par Somijas valdības spēkiem. Tobrīd šajā organizācijā bija aptuveni 40 000 biedru. Kara laikā spēki tika papildināti, gan iesaistot brīvprātīgos, gan izveidojot iesaukšanas sistēmu. Somijas valdības spēkos kopā cīnījās aptuveni 90 000 karavīru. Turklāt Somijas valdību atbalstīja 14 000 vācu armijas karavīru (Baltijas divīzija; vācu *Ostsee-Division*) un 1000 ārvalstu brīvprātīgo, no kuriem lielākā daļa bija no Zviedrijas (Zviedru brigāde; zviedru *Svenska brigaden*). Pretējās puses jeb sarkano spēks bija gandrīz tāds pats. Sākoties karam, Sarkanajā gvardē bija 40 000 biedru. Brīvprātīgās un vietējās piespiedu mobilizācijas rezultātā kopējais spēku spēks pieauga līdz 90 000 karavīru. Kara laikā sarkanos atbalstīja nedaudz mazāk par 10 000 krievu karavīru. Sākotnējais valdības spēku mērķis, kad tie uzsāka militārās operācijas, bija atbruņot Krievijas karaspēku, kas vēl atradās Somijā (01.1918. tajā bija gandrīz 40 000 karavīru), un izraidīt to no valsts. Operācija sākās 28.01.1918. naktī. Taču atbruņošanās drīz vien izvērtās kaujā pret sarkangvardiem, kuri šajā naktī veica bruņotu apvērsumu. Bija izcēlies pilsoņu karš, un sarkano mērķis bija gāzt Somijas valdību un pārveidot Somiju par sociālistisku valsti, kas būtu cieši saistīta ar Padomju Krieviju. Somijas valdības spēku mērķis bija cīnīties pret apvērsuma mēģinājumu un aizstāvēt brīvu parlamentāro demokrātiju. Visnozīmīgākais partneris bija Vācija, kas, kā tika uzskatīts, spētu aizsargāt Somijas neatkarību no Padomju Krievijas un somu galēji kreiso spēku radītajiem draudiem.

Somijas pilsoņu karam bija raksturīgi, ka abas armijas sastāvēja galvenokārt no bruņotiem civiliedzīvotājiem. Tā kā agrāk Somijā iesaukšana karadienestā nepastāvēja, gandrīz nevienam no ierindas karavīriem nebija iepriekšējas militārās apmācības vai militārās pieredzes. Taču Somijas valdības spēkos karoja daži simti somu profesionālo karavīru, kuri virsnieku vai apakšvirsnieku statusā bija dienējuši Krievijas Impērijas armijā. Sarkanos pusē šādas militārpersonas bija tikai dažas, taču profesionālo karavīru trūkumu daļēji kompensēja lieliniecisks noskaņots un militāri apmācīts krievu – arī virsnieku – līdzdalība sarkanos pusē. Kopumā ierindas karavīri nebija raduši pie militārās disciplīnas un viņu prasmes bija diezgan vājas. Abām pusēm bija lielas grūtības no šāda karaspēka izveidot organizētu un efektīvu funkcionējošu armiju. Somijas valdībai tas nepārprotami izdevās labāk. Iespējams, ka izšķirošais faktors bija tas, ka Somijas neatkarības kustības laikā Pirmā pasaules kara laikā aptuveni 1600 somu vīriešu bija slepus iestājušies Vācijas armijā. Tur viņi bija izveidojuši atsevišķu bataljonu (*Königlich Preussisches Jägerbataillon Nr. 27*), kur visi dalībnieki bija izgājuši pamatīgu militāro apmācību. Kad šī vienība 1918. gada ziemā atgriezās Somijā, viņi kā militārie instruktori un komandieri tika norīkoti palīdzēt Somijas valdības spēkiem. Līdz ar to valdības spēku darbība pilsoņu kara laikā ievērojami uzlabojās, it īpaši salīdzinājumā ar pretinieku.

Svarīgākie kara posmi

Pirmajās kara dienās sarkanie pārņēma kontroli pār Somijas dienvidiem, ieskaitot četras valsts lielākās pilsētas: Helsinkus, Vīpuri, Turku un Tamperi. Somijas centrālajā un ziemeļdaļā Somijas valdības karaspēks sakāva vietējos sarkangvardus un atbruņoja Krievijas armijas garnizonus. Tādējādi valstī aptuveni rietumu–austrumu

virzienā izveidojās frontes līnija, kas stiepās no Tamperes ziemeļiem līdz Vīpuri ziemeļiem. Pirmā kara fāze ilga līdz marta vidum. Tās laikā sarkanie bija kara aktīvākā puse, galvenokārt tāpēc, ka Padomju Krievijas atbalsts tajā laikā bija visefektīvākais. Sarkanie 21.02. uzsāka plašu ofensīvu visā frontē. Viņiem izdevās ieņemt dažas mazākās pilsētas un ciemus, taču iekarotās teritorijas joprojām bija salīdzinoši nelielas. Otrs lielais sarkano uzbrukums sākās 10.03., taču valdības spēkiem izdevās to atvairīt un sākt savu vērienīgo pretuzbrukumu jau 15.03. Tas iezīmēja kara otrā posma sākumu, kura laikā valdības spēki atguva janvārī un februārī zaudētās teritorijas. Kara lielākā kauja notika 22.03.–06.04. Tampērē. Kā izteikti kreisi noskaņota industriāla pilsēta tā bija galvenais sarkano atbalsta rajons. Sarkanie kaujā zaudēja 1100 nogalināto un 11 000 sagūstīto vīru, savukārt valdības spēku zaudējumi bija 800 nogalināto. Tajā pašā laikā, kad Tamperes kauja beidzās ar Somijas valdības uzvaru, vācu karaspēks izsēdās vairākās pilsētās Somijas dienvidu krastā. 13.04. vācieši ieņēma Helsinkus un turpināja virzīties uz ziemeļiem. Pēc Tamperes kaujas Somijas valdības karaspēks turpināja lielo uzbrukumu visas frontes virzienā uz dienvidiem un 20.04. savienojās ar vāciešiem Lahti. Tas nozīmēja, ka Rietumsomijā sarkano karaspēks nonāca ielenkumā. Aprīļa beigās notika sīvas kaujas, kad ielenktie sarkanie mēģināja izlauzties cauri vācu un Somijas valdības karaspēka pozīcijām austrumos. Mēģinājums neizdevās, un sarkano galvenie spēki padevās 01.05. netālu no Lahti. Austrumos Somijas valdības spēki aprīļa beigās un maija sākumā sakāva sarkanos spēkus Vīpuri un tās apkārtnē. Tur pēdējie sarkanie spēki padevās 05.05. 16.05. Helsinkos notika kara uzvaras parāde.

Kara rezultāti

Karš beidzās ar nemiernieku – sarkano spēku – padošanos un neapšaubāmu Somijas valdības uzvaru. Valdības spēku zaudējumi karadarbībā bija nedaudz mazāk par 3500 nogalinātajiem un pazudušajiem karavīriem un aptuveni 8000 ievainotajiem. Sarkanie bija nogalinājuši arī vairāk nekā 1400 sagūstītos karavīrus un civiliedzīvotājus, kuri atbalstīja valdību. Vācu karaspēka zaudējumi bija nedaudz zem 500, bet pārējiem ārvalstu brīvprātīgajiem – aptuveni 100 kritušo. Sarkano zaudējumi kaujās bija aptuveni 7000 nogalināto un bez vēsts pazudušo un aptuveni 12 000 ievainoto. Valdības spēki izpildīja nāvessodu 7400 sarkanajiem vai viņu atbalstītājiem (parasti uzreiz pēc kaujām). Sarkano pusē karojošo krievu zaudējumi bija aptuveni 900 nogalināto. Aptuveni 1500 sagūstīto krievu tika izpildīts nāvessods. Aptuveni 76 000 gūstā nonākušie sarkanie pēc kara, kad gaidīja tiesas prāvas, tika ievietoti nometnēs. 1918. gada vasarā apstākļi ieslodzīto nometnēs bija slikti, jo valstī bija liels pārtikas trūkums un nepietiekama veselības aprūpe. Vairākas infekcijas slimības, tostarp spāņu gripa, vasarā izraisīja vismaz 11 600 ieslodzīto nāvi. Turklāt tiek lēsts, ka kara rezultātā citu iemeslu dēļ gāja bojā vēl 3000–4000 cilvēku. Kopumā Somijas pilsoņu kara upuru skaits pārsniedza 37 000. Pie kara radītajiem iedzīvotāju zaudējumiem var pieskaitīt arī aptuveni 10 000 sarkano un viņu ģimenes locekļus, kuri kara beigās aizbēga uz Padomju Krieviju un tur arī palika.

Ilgtermiņa sekas

Galvenās kara sekas bija Somijas neatkarības nodrošināšana un demokrātijas saglabāšana. Sarkano izveidotā alternatīvā valdība arī principiāli atbalstīja Somijas neatkarību, taču pētnieku vidū pastāv šaubas, vai tai būtu izdevies nodrošināt neatkarību ilgtermiņā. 01.03.1918. Tautas pārstāvniecība ar krievu lieliniekiem parakstīja līgumu, kurā "Somijas Sociālistiskā strādnieku republika" (*Suomen sosialistinen työväentasavalta*) apņēma īstenot ciešu sadarbību ar Padomju Krieviju. Somijas sarkano radikālais spārns un Padomju Krievijas vadība izvirzīja skaidru mērķi,

ka Somija ar Padomju Krieviju apvienosies sociālistiskā federācijā. Vēlākā pieredze citās Krievijas pilsoņu kara frontēs, piemēram, Ukrainā un Gruzijā, liecināja, ka vietējo mazinieku vai sociāldemokrātu centieni pēc labām attiecībām ar Padomju Krieviju nebūt neglāba šīs valstis no lielinieku imperiālisma. 02.1918. Somijas sarkano izstrādātais Somijas konstitūcijas projekts nebija īpaši radikāls, taču tā izejas punkts bija Somijas pārtapšana par sociālistisku valsti. Lai gan projektā bija norāde uz citu partiju pastāvēšanu, tajā bija arī vairāki punkti, kas paredzēti, lai nodrošinātu sociālistiskās iekārtas noturību un sociālistiskās partijas neapstrīdamu vadību visās situācijās. Šajā ziņā ir skaidrs, ka Somijas valdības uzvara ievērojami pārliecinošāk garantēja daudzpartiju sistēmas, tirgus ekonomikas un sociālās brīvības saglabāšanu Somijā. Somijas demokrātiskā valdība kategoriski iestājās par to, lai Somija būtu pilnīgi neatkarīga no Krievijas, neatkarīgi no tā, kurš nākotnē būs pie varas Krievijā. Turklāt Vācijas sakāve pasaules karā garantēja, ka arī Vācija nespēja ierobežot Somijas pilnīgu neatkarību, lai gan Somijas valdība Vācijai bija gatava piešķirt dažādas politiskas un ekonomiskas privilēģijas.

Karš izraisīja demogrāfiskas izmaiņas Somijas iedzīvotāju struktūrā, jo gandrīz 50 000 cilvēku (jeb 2 % no valsts iedzīvotājiem), kas gāja bojā karā vai aizbēga no valsts, galvenokārt bija gados jauni vīrieši. Sekas izpaudās zemākā dzimstībā; turpmākajās desmitgadēs palēninājās ekonomikas izaugsme. Karš un ar to saistītā vardarbība abās pusēs izraisīja arī ilgstošu sarūgtinājumu un neuzticību abu karojošo pušu starpā. Psiholoģiskā līmenī karš padziļināja jau iepriekš pastāvošo sociālo plaisu un noveda pie diskriminācijas ikdienas dzīvē, piemēram, darbavietās. Vēstures aprakstos pilsoņu kara vēstījumā līdz 20. gs. 50. gadiem dominēja uzvarētājas puses interpretācija. Pēc tam par galveno kļuva sarkanajiem simpātisks viedoklis, kas saglabājies arī 21. gs. Kad 2018. gadā bija apritējuši 100 gadi kopš pilsoņu kara, šo tēmu plaši atspoguļoja Somijas sabiedrībā. Lai gan daudzās publiskajās runās tika uzsvērtā nacionālā izlīguma nepieciešamība, bija redzams, ka tēma joprojām raisa spēcīgas emocijas un konfliktus dažādu interpretāciju ziņā. No otras puses, var konstatēt, ka pilsoņu karš jau starpkaru periodā pamudināja somu varas eliti meklēt politiskus kompromisus. Jau kara laikā un tūlīt pēc tam Somijas parlamenta un valdības vairākums īstenoja daudzas sociālās reformas, kuru mērķis bija uzlabot nabadzīgāko iedzīvotāju grupu stāvokli. Reformas veiksmīgi mazināja neapmierinātību sabiedrībā, kas bija viens no iemesliem politiskās spriedzes eskalācijai un galu galā galēji kreiso apvērsuma mēģinājumam.

Atspoguļojums mākslā un literatūrā

Gandrīz katrā Somijas pilsētā un pašvaldībā ir vismaz viens ar pilsoņu karu saistīts piemineklis. Vietās, kur notika nozīmīgas kaujas vai kur karā piedalījās ievērojama iedzīvotāju daļa, piemineklis parasti tika uzcelts uzreiz pēc kara gados vai vismaz starpkaru periodā. Pieminekļi, kas tika uzcelti par piemiņu tiem, kuri cīnījās valdības spēkos, parasti bija lieli, tos darināja pazīstami mākslinieki. Sarkano atbalstītāji uzstādīja attiecīgi mazākus piemiņas akmeņus vai piemiņas plāksnes. Pēc Otrā pasaules kara vairāki vērienīgi pieminekļi ir celti arī sarkanajiem. Somijas karavīru kapu vietās ir piemiņas plāksnes 1918. gadā kritušajiem Somijas armijas karavīriem, tāpat kā Otrajā pasaules karā kritušajiem. Pilsoņu karš jau kopš tā beigām ir plaši apspriests somu zinātniskajā literatūrā un daiļliteratūrā. Tāpat kā publiskajā telpā, arī mākslā no 20. gs. 20. gadiem līdz 50. gadiem galvenais bija interpretēt notikumus un parādības no uzvarētājas puses viedokļa; pēc tam interpretāciju fokuss mainījās uz pretējo. Vispazīstamākais darbs, kas vienlaikus ietekmējis arī skatījuma maiņu, ir Veines Linnas (*Väinö Linna*) literārais darbs "Zem Ziemeļzvaigznes" (*Täällä*

Pohjantähdet alla) trijās daļās, kas izdots 1959.–1962. gadā. Ir tapušas gandrīz 20 spēlfilmas, kas aplūko karu no šaura skatupunkta, piemēram, no personas vai kāda apvidus perspektīvas. Uzņemtas arī apmēram 10 dokumentālās filmas.

Saistītie šķirkļi

[lielinieki](#)

[Gustavs Mannerheims](#)

Autora ieteiktie papildu resursi

Tīmekļa vietnes

[WarVictimSampo 1914–1922. A semantical portal about war events related to Finland from 1914 to 1922, Kansallisarkisto](#)

Ieteicamā literatūra

Alapuro, R., State and revolution in Finland, Leiden, Brill, 2019.

Haapala, P., Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920, Helsinki, Painatuskeskus, 1995.

Haapala, P., Hoppu, T., Sisällissodan pikkujättiläinen, Helsinki, WSOY, 2009.

Linna, V., Under the North Star, Beaverton, Aspasia Books, 2001.

Linna, V., Under the North Star 2, Beaverton, Aspasia Books, 2002.

Manninen, O., Itsenäistymisen vuodet 1917–1920, 2, Taistelu vallasta, Helsinki, VAPK-kustannus, 1993.

Paavolainen, J., Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, 1, Punainen terrori, Helsinki, Tammi, 1966.

Paavolainen, J., Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, 2, Valkoinen terrori, Helsinki, Tammi, 1967.

Polvinen, T., Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920, Jyväskylä, Docendo, 2020.

Siltala, J., Sisällissodan psykohistoria, Helsinki, Otava, 2009.

Tepora, T., Roselius, A., The Finnish Civil War 1918: history, memory, legacy, Leiden, Brill, 2014.

Uola, M., "Seinää vasten vain!" Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917–1918, Keuruu, Otava, 1988.

Upton, A., The Finnish revolution 1917–1918, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1980.

Westerlund, L., Sotaoloissa vuosina 1914–1922 surmansa saaneet, Helsinki, Valtioneuvoston kanslia, 2004.